

Відгук

офіційного опонента доктора філологічних наук,

професора Руснак Наталії Олександрівни

про дисертацію

Коваленка Бориса Олексійовича

«Мовно-культурний ареал Поділля в історії української літературної мови

кінця XIX – початку XX ст.»,

представлену на здобуття наукового ступеня

доктора філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

(Київ, 2021 – 473 с.).

Один із аспектів культурологічної наукової парадигми мова як складник духовної культури уналежнює тезу про те, що літературна мова є показником рівня культури нації. До того ж, на порубіжжі XIX – XX ст. українська мова в добу бездержавності відігравала роль консолідувального чинника нації. Ґрунтовне дисертаційне дослідження Б.О. Коваленка *«Мовно-культурний ареал Поділля в історії української літературної мови кінця XIX – початку XX ст.»* відповідає і антропозорієнтованій лінгвістиці, в центрі якої культурна самобутність народу, вербалізована в національно-мовній картині світу. Дослідження проведене з використанням пріоритетних наукових концепцій і парадигм, що дає підстави стверджувати про його відповідність новим галузям мовознавства – ідіостилістиці та лінгвоперсонології.

Взаємодія діалектної та літературної мови – стала проблема української діалектології. Тож актуальність наукової розвідки Б.О. Коваленка *«Мовно-культурний ареал Поділля в історії української літературної мови кінця XIX – початку XX ст.»* зумовлена, з одного боку, потребою з'ясування питомої ваги подільського говору в мові письменників-подолян, а з другого, – у визначенні ролі письменників-подолян у становленні літературної мови.

Підкреслюємо **новизну** наукової роботи, проведену на текстах-рукописах письменників-подолян С. Руданського, А. Свидницького та М. Коцюбинського. Наявність серйозної фактичної автентичної бази становить важливу та позитивну рису наукової розвідки Б.О. Коваленка і вирізняє її з-поміж робіт такого типу.

Відзначаємо пошукову роботу дисертанта в архівних матеріалах відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (м. Київ), Інституту рукописів Національної бібліотеки ім. В. Вернадського (м. Київ), Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського (м. Чернігів), Бібліотеки Академії Наук м. Санкт-Петербург.

Страт подільського говору у становлення літературної мови простежено крізь призму орфографічних систем – желяхівки, максимовичівки, кулішівки, ярижки, які були етапами у становленні пріоритетного фонетичного принципу української орфографії.

Композиція дисертаційного дослідження цілком умотивована: діалектна подільська основа мови фольклорно-етнографічних праць, письменників-подолян у хронологічній послідовності: С. Руданського, А. Свидницького, М. Коцюбинського, що дає змогу визначити сильні риси подільських говірок, які увійшли до ідіостилю письменників. У описі діалектної основи мовностилю письменників автор дисертації відштовхується від інваріантних рис подільського говору.

Дослідження проведене на матеріалі різностильового континууму (науково-популярному, художньому, епістолярному) та у різноманітних жанрових виявах української літературної мови кінця XIX – початку XX ст.

У дисертаційному дослідженні використано описовий метод з елементами порівняльно-історичного та прийому кількісних підрахунків. До аналізу автографів залучено текстологічний метод. Ареалогічний метод сприяв з'ясуванню просторового вияву мовних одиниць. Лінгвокультурологічні прийоми допомогли проаналізувати ідіостиль

письменників з урахуванням культурно-історичних умов, у яких формувалися постаті письменників.

Структура роботи відповідає меті та завданням: складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку літератури. Вступ відповідає вимогам до такого типу робіт: містить всі необхідні рубрики.

Перший розділ «Українське народне мовлення кінця ХІХ ст. на Поділлі у контексті становлення літературної мови» запропонував високий рівень дослідження, зразком для якого послугував аналіз рукописної спадщини з опертям на говіркове оточення класика української літератури Т.Г. Шевченка.

Відзначаємо соціолінгвістичний аспект роботи, власне лінгвістичний аналіз проведений з урахуванням мовної ситуації в краї. Ареал Поділля всебічно схарактеризований: історично-політичний (освітній), адміністративний, демографічний (становий), лінгвальний. У межах останнього – лінгвальна характеристика подільського говору, специфіка членування, діалектне оточення.

Автор дисертації докладно аналізує фольклорні матеріали, записані на Поділлі. З лінгвального погляду скрупульозно проаналізована фольклорно-етнографічна спадщина С. Рудницького, А. Димінського. Привертає увагу порівняння пісні «Ой ти дубе кучерявий» із збірника «Копа пісень» С. Руданського 1852 і 1862 рр., зіставний аналіз казок, записаних А. Димінським, із збірки М. Драгоманова і збірки М. Левченка. Б.О. Коваленко зазначає розбіжності звукового складу, морфемної структури, граматичних форм, синтаксичного оформлення варіантів тексту. Опис мови збірника М. Левченка «Казки та оповідання з Поділля в записах 1950–1868 р.» (1928 р), нарису «Быт подолян» К. Шейковського (1860 р.), етнографічних творів А. Свидницький «Великдень у подолян», «Відьми, чарівниці й опирі...», «Злой дух» відзначається детальністю. Лінгвістичну ерудицію дисертанта засвідчують історичні коментарі до подільських діалектних явищ.

Словник нації – надійне свідчення про культуру народу. У цьому розділі з

